

УДК 37.013+373.51:808.5

ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ РИТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

Володимир Нищета

*Бердянський державний педагогічний університет,
кафедра теорії та методики навчання мов,
вул. Горького, 19, корпус 5-б, ауд. 202,
Бердянськ, Запорізька обл., 71100, Україна,
тел.: (06153) 70929*

У статті висвітлено сутність проектного підходу та концептуальні особливості його застосування в загальноосвітній риторичній освіті, а також у процесі професійної підготовки студентів-філологів.

Ключові слова: проект, метод проектів, проектний підхід, риторика, риторизація, риторична освіта.

THE PROJECT APPROACH IN THE COMPREHENSIVE RHETORICAL EDUCATION

Volodymyr Nyshcheta

*Berdyansk State Pedagogical University,
the Chair of theory and method of languages teaching,
19, Gorkygo Str., room 5b202,
Berdyansk, Zaporizhzhia region, 71100 Ukraine,
phone: (06153) 70929*

The essence of approach and conceptual peculiarities of its using in comprehensive rhetorical education and also during professional training of students-philologists has been opened in the article.

Key words: project, method of projects, the project approach, rhetoric, rhetorical education.

ПРОЕКТНЫЙ ПОДХОД В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ РИТОРИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Владимир Нищета

*Бердянский государственный педагогический университет,
кафедра теории и методики обучения языкам,
ул. Горького, 19, корпус 5-б, ауд. 202,
Бердянск, Запорожская обл., 71100, Украина,
тел.: (06153) 70929*

В статье освещена сущность проектного подхода и концептуальные особенности его применения в общеобразовательном риторическом образовании, а также в процессе профессиональной подготовки студентов-филологов.

Ключевые слова: проект, метод проектов, проектный подход, риторика, риторизация, риторическое образование.

Реформування освіти, яке нині відбувається в Україні, пов'язано із зміною освітніх парадигм (предметно зорієнтованої на особистісно зорієнтовану), у зв'язку з чим останнім часом стають популярними технології, що ґрунтуються на інноваційних засадах, і впровадження їх вимагає широкого застосування в практиці навчання активних методів.

Аналіз педагогічної літератури дозволив зробити висновок, що метод проектів (назва, що склалася історично) є активним методом та одночасно інноваційною (особистісно зорієнтованою) педагогічною технологією. Проектування та його головне концептуальне вираження – проект – найдієвіший акт переходу від теорії до практики, від минулого до майбутнього, від потенційного до актуального. Однак на сьогодні в дидактиці метод проектів розроблений лише з погляду створення певного об'єкту, продукту пошукової, дослідницької діяльності учнів. Використання ж технології проектування в реалізації компетентнісного підходу, у контексті теорії виховання розглядається як педагогічна діяльність, спрямована на виховання вільної, відповідальної, життєво компетентної особистості як суб'єкта і проектувальника життя, отже, має життєво-компетентнісний потенціал. Під час роботи над проектами школярі моделюють власну стратегію, і кожна молода людина прагне у своєму індивідуальному житті втілити свій проект, свою життєву програму, але складену за таким алгоритмом, який веде до гідного людини життєздійснення.

У сучасній дидактиці вважається, що вміння використовувати метод проектів є показником високої кваліфікації вчителя, а сам метод – прогресивною технологією навчання та розвитку учнів. У цьому сенсі говорять про технологію проектування як технологію ХХІ століття. Однак варто зазначити, що нині метод проектів, технології проектування, проектне навчання застосовуються лише частково, епізодично. На часі ж вести мову про проектний підхід.

Пріоритетним напрямком модернізації шкільної мовної освіти є введення в навчальний процес курсу практичної риторики, оскільки до цієї науки останнім часом виник суспільний інтерес, що пояснюється всезростаючою потребою суспільства в умінні вправно володіти словом (М. Пентиліук). Риторична освіта є одним із найбільш важливих і перспективних сучасних лінгводидактичних напрямів (Н. Голуб). При цьому риторичний аспект навчання української мови здебільшого пов'язують із особистісним, проблемним, компетентнісним, культурологічним, комунікативно-діяльнісним, функціонально-стилістичним підходами. Проектний підхід стосовно риторичної освіти не вивчений.

Мета статті – висвітлити сутність проектного підходу та концептуальні особливості його застосування в загальноосвітній риторичній освіті, а також у процесі професійної підготовки студентів-філологів.

Розвідка ґрунтується на теоретичних і методичних доробках дослідників методу проектів (Дж. Дьюї, Д. Каттерік, В. Кіпатрик, В. Монда, А. Папандреу, Д. Снезден, В. Гузеєв, Д. Левітес, Є. Полат, Г. Селевко, К. Баханов, А. Касперський, Т. Кручиніна, О. Пехота, О. Пометун, Т. Беркалієв, С. Гончаренко, І. Гусь, О. Дем'яненко, І. Дичківська, І. Єрмаков, Ю. Загуменнов, Є. Заір-Бек, І. Зозюк, І. Іонова, Г. Ісаєва, І. Калмикова, С. Клепко, Г. Ковганич, В. Корнеєв, Н. Крилова, С. Кримський, В. Логвін, І. Олейничук, О. Паламарчук, О. Пехота, Л. Пироженко, І. Погоріла, С. Сисоєва, Г. Столяренко, Г. Токмань, О. Тряпціна, А. Хуторський, М. Чанова, С. Шацький, Г. Шварц, С. Шевцова, Л. Шелкович, автори системного курсу “Intel® Teach to the future (Навчання для майбутнього)”, фахівців з риторики (Л. Мацько, Г. Сагач, Є. Ключев, Ю. Рождественський, В. Аннушкін, Н. Іпполітова, С. Мінеєва, О. Сиротиніна, О. Селіванова, Д. Баранник, М. Бахтін, В. Виноградов, Ю. Караулов, В. Карасик), лінгводидактів (М. Пентиліук, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Семенов, С. Омельчук, Т. Симоненко, Г. Бондаренко, Г. Дегтярьова, А. Ляшкевич, О. Залюбівська, Л. Нечволод, О. Онипченко, Г. Онуфрієнко), педагогів-практиків (С. Коваленко, В. Федоренко, Л. Денисюк, Н. Саранді, М. Побелян, М. Степанюк, Т. Марцінко, О. Когут, Е. Палихата).

Термін “підхід” стосовно освіти означає систему, сукупність “концептуальних принципів, способів, прийомів розгляду процесів у галузі освіти, комплекс засобів впливу на них” [9: 52]. На сьогодні досить ґрунтовно розроблено цілу низку підходів, серед яких варто відзначити проектний підхід, основу якого складає метод проектів як педагогічна технологія проектування, адже, за словами І. Єрмакова, “являє собою цілісну послідовність дидактичних прийомів і операцій для досягнення життєво важливого результату” [4: 45].

Упровадження проектного підходу в освіті є нагальним і важливим завданням, оскільки, на думку С. Кримського, стан сучасної цивілізації “маніфестує зростання соціальної небезпеки

помилки і тому затверджує необхідність проектного випробування всього нового”, а людина має розглядатися як “проект буття і смислу” [7: 6-7].

Результатом усебічного аналізу педагогічної й методичної літератури з методу проектів (технології проектування) стала розробка моделі проектного підходу (рис. 1), у якій позиціоновано принципи, функції, технологічний комплекс проектного підходу, педагогічні й соціальні ролі педагога та якості учнів, навчених учбовому, соціальному й життєвому проектуванню. Логіка принципів, поліфункціональність за призначенням, спроможність виконати низку важливих цілей і завдань – усе це свідчить про цінність проектного підходу й безпосередньо методу проектів як педагогічної технології, яка полягає ще й у тому, що він є:

- знаряддям, яке підпорядковує всі педагогічні теорії основному фактору виховання – дії; таким, що відповідає конкретним потребам доби; зверненням до дійсних фактів сучасності; корисним; засобом формування в учнів умінь планувати роботу, цінувати час, працю, розраховувати сили; засобом розвитку умінь учнів спостерігати, перевіряти себе в ході роботи, правильно оформлювати звітність [7: 467];
- напрямом потенційної професії учня; фактором розвитку ініціативи при активній діяльності [7: 115];
- засобом створення умов для творчої самореалізації учня; інструментом підвищення мотивації учнів для отримання знань; алгоритмом набуття учнями досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя, які проектують у навчанні [5: 8];
- технологією, що має мотиваційну спрямованість і розвивальне значення [3: 8];
- засобом формування в учнів самоосвітніх компетентностей [6: 80];
- сприяттям розвитку в учнів самосвідомості; засобом формування умінь і навичок, які істотно підвищують адаптивність учнів для сучасного життя [10: 31].

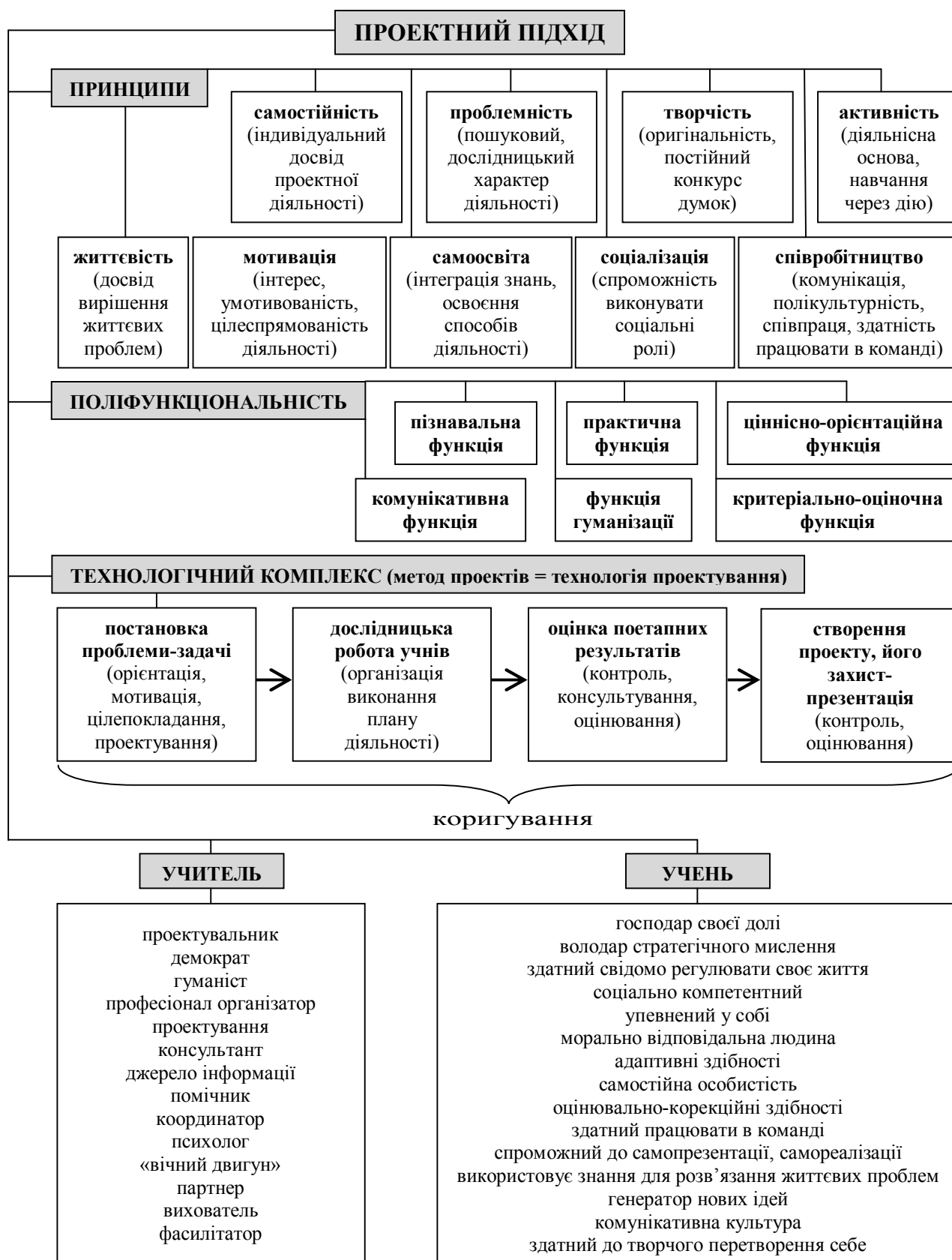
Таким чином, метод проектів сьогодні вважається одним з перспективних видів навчання (методом навчання, формою навчання, технологією), оскільки він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Але поряд з сильними сторонами дослідники визначають і слабкі моменти. Так, на думку К. Баханова, метод проектів є “не найкоротшим шляхом отримання знань”, оскільки “через надмірне захоплення прагматичною спрямованістю навчання можливе зниження загального теоретичного рівня освіти” [1: 100].

Сьогодні в шкільній освіті утверджується думка, що спроможність використовувати у своїй педагогічній діяльності метод проектів є показником високої кваліфікації вчителя, прогресивності його методики. Тому проектування вважається перспективною педагогічною технологією.

Відповідно до нової (чинної) програми з української мови в систему мовної підготовки учнів включено риторичні знання й уміння; сучасні тенденції розвитку української мови передбачають вивчення її риторичного аспекту. У 5-9 кл. вивчаються основи риторики, у 10-11 кл. – елементи практичної риторики, у 12 кл. введено курс “Риторика”.

У мовлення науковців і методистів міцно ввійшло слово “риторизація”. Риторизацію шкільного курсу української мови визнано актуальним питанням, вона пов’язується з упровадженням елементів риторики у вивчення всіх мовних розділів, з формуванням мовної особистості, комунікативної й риторичної компетентностей, культури мовлення учнів. Риторизація, за висловом Н. Голуб, розглядається як процес “переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики” [2: 42]; як активізацію пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу.

Будь-яке слово на уроці української мови, якщо йдеться про риторизацію шкільної мовної освіти, має бути логосом, етосом і пафосом – бути змістовним, іти від розуму до розуму, втілювати моральні ідеали й слугувати справі морального виховання учнів, бути емоційним, умотивованим і мати віддзеркалення у свідомості школярів. Це стосується як мовного матеріалу (текстів, дидактичного супроводу), так і педагогічного спілкування.

Рис. 1. Модель проектного підходу

Конструктивний діалог дуже важливий і в освіті, і в суспільному житті, діалогічній вправності необхідно вчити. Педагогічне спілкування також доцільно розглядати через призму діалогічності. Учні варто постійно залучати до спілкування, адже лише в процесі комунікації розвивається їх комунікабельність, яку вважають підвалиною комунікативної компетентності.

Учень, що мовчить на уроці, не виявляє власну особистість – отже, втрачає перспективу особистісного зростання, не демонструє недоліків власного мовлення – отож, не використовує потенції мовленнєвого розвитку. На уроках української мови вчителю варто створювати атмосферу свободи виявлення особистості, інтелектуальної розкритості, комунікації, діалогізму як аргументованої діяльності “учень – учень”, “учень – учитель”, “учень – власне “Я””; доцільно розбудовувати урок, щоб відбувалося вільне філософствування: ставилися й розв’язувалися проблеми, висловлювалися поліваріантні думки, учні демонстрували рефлексивне ставлення до інструментів пізнання навчального матеріалу й самих себе.

У процесі набуття риторичної освіти мовлення учнів варто розглядати як проект, залучаючи самих школярів до вдосконалення власних комунікативних умінь і навичок: стимулювати мотивацію, самостійність, творчу активність; виробляти здатність формулювати власні критерії й за ними оцінювати самих себе.

Вважаємо за доцільне на цьому етапі використовувати на уроках української мови метод проектів. У цьому вчителю-словесникові допоможе методична література, фахові видання, адже останнім часом з’являється велика кількість статей, посібників з приводу роботи за методом проектів, що свідчить про популярність серед педагогів-практиків цієї педагогічної технології. Звертаємо увагу на методичний посібник “Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури” [8], у якому вміщено розробки восьми проектів для уроків розвитку усного й писемного мовлення, розгорнуті конспекти цих уроків, приклади учнівських проектів (творів на морально-етичні чи суспільні теми). Варто зазначити, що проекти в зазначеному посібнику мають життєтворче спрямування з акцентом на формуванні життєвої компетентності школярів. Однак видання містить також узагальнений і систематизований матеріал про метод проектів як педагогічну технологію, методичні рекомендації щодо специфіки розробки проектів з метою розвитку мовлення учнів. Технологічно компетентний учитель, який володіє інноваційним, критичним, творчим і стратегічним мисленням, усвідомивши науковий і методичний зміст посібника, буде спроможний розробити проект будь-якого спрямування, із набором будь-яких очікуваних результатів діяльності з проектування, зокрема й стосовно риторичної освіти.

У 12 кл. програмою з української мови передбачено ознайомлення старшокласників з курсом “Риторика”, вивчення якого має розпочатися з опрацювання теми “Учнівський проект удосконалення власного мовлення” [11]. Вважаємо за доцільне розгортати педагогічну діяльність у парадигмі проектного підходу (рис. 1). Протягом чотирнадцяти годин, відведених на зазначену тему, передбачено: проведення діагностичної роботи (мета – виявити наявний рівень сформованості мовних і мовленнєвих умінь і навичок учнів; завдання на творення, реконструювання, редагування, використання, уживання слів, словосполучень, речень, частин тексту тощо; наявність завдання творчого характеру; використання тесових технологій); аналіз діагностичної роботи; проектування (створення учнями індивідуальних проектів удосконалення власного мовлення – конкретних програм дій, визначення методів і прийомів діяльності). Це етап постановки проблеми-задачі. Протягом навчального року окрім опрацювання розділів “Риторика”, “Підготовка ораторського виступу”, “Виступ з ораторською промовою” учні удосконалюють власне мовлення – відбувається реалізація проекту. Завдання вчителя полягає в допомозі школярам у проміжному оцінюванні та коригуванні власної діяльності. Наприкінці року програмою передбачено організацію й проведення контрольної роботи з метою визначення результативності виконаних індивідуальних учнівських проектів. Варто зауважити, що риторична компетентність стосується передусім усного мовлення старшокласників. Тому логічно і на етапі діагностичної, і контрольної робіт обов’язково передбачити контроль усного мовлення учнів. На цьому етапі варто залучати учнів до активної рефлексії, самоаналізу, самооцінки.

Ефективність проекту багато в чому залежить від ретельності етапу проектування. У процесі розробки проекту вдосконалення власного мовлення логічно якомога ґрунтовніше продіагностувати рівень сформованості в учнів мовленнєвих і риторичних умінь і навичок: граматичні, лексичні, фонетико-інтонаційні показники культури мовлення, фоногенічність, уміння слухати опонента, уміння аргументувати, стиль розв’язання конфліктів, прийоми ведення спору,

рівень комунікабельності, уміння володіти аудиторією, стиль спілкування, культура телефонної комунікації, тип співрозмовника, володіння невербальними засобами мовлення тощо.

Відповідно до латинських висловів, “ми можемо стільки, скільки ми знаємо” (“Tantum possumus, quantum scimus”), і “вершини досягають не відразу; майстерність набувають поступово” (“Paulatim summa petuntur”), логічно приділити увагу професійній компетентності педагогів. У контексті дослідження варто наголосити на підготовці вчителів-словесників до впровадження проектного підходу у шкільній риторичній освіті. З метою досягнення позитивних результатів у запровадженні методу проектів кожний учитель має бути різнобічно підготований: інформаційно (із теоретичною підготовкою); організаційно-практично (із закріпленням та апробацією теоретичних знань на практиці); рефлексивно (із самостійною роботою щодо осмислення й творчого аналізу результатів експериментальної роботи); корекційно (спрямування на поповнення знань і практичних навичок учителя, необхідних для подолання труднощів, що виникли); методологічно (консультації з педагогами-“тренерами”, які можуть навчати інших, відвідування майстер-класів). Окрім того, учитель, що викладає практичну риторичку, має бути риторичною особистістю, має бути риторично компетентним.

Студенти Інституту філології Бердянського державного педагогічного університету вивчають дисципліну “Методика вивчення риторички”. На аудиторних заняттях ми моделюємо й проектуємо умови їх майбутньої професійної діяльності, під час практичних і лабораторних занять студенти набувають методичної компетентності стосовно викладання практичної риторички. Окрім того, майбутні вчителі мають можливість удосконалювати власне мовлення, опановують риторичні вміння й навички, керуючись критеріями риторичної оцінки комунікативних здібностей і спроможностей. На кожному занятті студенти виконують усні й письмові творчі завдання, пишуть міні-есе, екстраполюючи зміст завданих сентенцій на проблематику вивчення дисципліни.

Нині триває робота над навчальним посібником “Методика вивчення риторички”. Він буде вирізнятися певним життєтворчим, крос-культурним мовленнєвим, технологічним спрямуванням. Але головною особливістю буде розробка трьох варіантів практичної частини дисципліни: за кредитно-модульною системою, у парадигмі діяльнісного підходу (інтерактивне вивчення), із застосуванням проектного підходу. На третьому альтернативному варіанті логічно зупинитися. Студентам буде запропоновано підготувати, виконати й захистити проекти “Я – риторична особистість”, “Мій урок риторички”, “Формую риторичну компетентність учнів”, “Проводжу риторизацію” тощо. У процесі аудиторної роботи студенти індивідуально, колективно чи в групах визначатимуться з проектами, розроблятимуть критеріальну базу, проектуватимуть подальшу діяльність, наприкінці презентуватимуть виконану роботу. Більша частина занять буде присвячена консультуванню, проміжному оцінюванню, коригуванню діяльності з проектування. Опрацювання літератури, а також остаточне виконання проектів буде здійснюватися студентами під час самостійної роботи. Таким чином, один з альтернативних варіантів вивчення курсу “Методика вивчення риторички” буде побудовано в парадигмі проектного підходу.

У зв’язку з усе зростаючою увагою суспільства до вивчення риторички останнім часом опубліковано низку авторських програм факультативів, спецкурсів, пропедевтичних курсів стосовно шкільної риторичної освіти (С. Антонова, С. Коваленко, А. Ляшкевич, Г. Сагач, М. Степанюк, В. Федоренко та ін.). З погляду філософії, за твердженням С. Кримського, між поняттями “проект” і “програма” існує відмінність: програма – логічний механізм, однозначно детермінована система; проект має варіабельне здійснення [7: 12-13]. Вважаємо, що з погляду педагогіки й лінгводидактики зокрема будь-яка програма з навчального предмета має розглядатися як проект, оскільки являє собою умовно логічний механізм, неоднозначно детерміновану систему, що передбачає варіативність упровадження, обумовлену рядом чинників – особистістю педагога, рівнем його компетентнісного розвитку, взаємодією чинників навчання в певному класі, рівнем навченості й компетентності учнів тощо. Отже, зазначені авторські програми логічно розглядати як проекти, а педагогічну діяльність учителів-словесників, що працюють за ними, як реалізацію та впровадження цих проектів.

Спираючись на зазначене вище, можна зробити такі висновки:

- 1) проект (проектування) – це особлива специфічна форма філософії й освіти, це зміст навчання, це форма організації навчального процесу;
- 2) метод проектів – прогресивна перспективна інноваційна (особистісно зорієнтована) освітня технологія, невід’ємна складова проектного підходу, який є сукупністю принципів, функцій, технологічних складових;
- 3) упровадження проектного підходу кардинально змінює функції педагога в освітніх процесах і має життєво цінні навчальні, розвивальні й виховні результати;
- 4) упровадження проектного підходу в шкільній риторичній освіті означає:
  - ставлення до мовлення учнів як до проекту в сенсі риторизації шкільного курсу української мови;
  - активне застосування на уроках української мови методу проектів, передусім на уроках розвитку усного та писемного мовлення;
  - вивчення риторики у 12 кл. за логікою технології проектування;
  - застосування у вищих педагогічних навчальних закладах методу проектів у процесі викладання лінгводидактичних дисциплін з метою формування в майбутніх учителів проективної культури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Баханов К.* Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / К. Баханов. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 328 с. : іл.
2. *Голуб Н.Б.* Риторика у вищій школі : монографія / Н.Б. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
3. *Гусь І.М.* Метод проектів / І.М. Гусь, І.В. Калмикова // *Управління школою.* – 2005. – № 5. – С. 8-11.
4. *Єрмаков І.* Проектний підхід у школі життєвої компетентності / І. Єрмаков // *Підручник для директора.* – 2005. – № 9-10. – С. 32-49.
5. *Ісаєва Г.* Метод проектів – ефективна технологія навчання / Г. Ісаєва // *Підручник для директора.* – 2005. – № 9-10. – С. 4-10.
6. *Кубракова Н.* Проектування самоосвітніх компетенцій / Н. Кубракова // *Підручник для директора.* – 2005. – № 9-10. – С. 77-87.
7. *Метод проектів : традиції, перспективи, життєві результати : практико-зорієнтований зб. / [керівник авторського колективу – директор ліцею міжнародних відносин № 51 С.М. Шевцова; наук. керівник і ред. – канд. істор. наук І.Г. Єрмаков].* – К. : Департамент, 2003. – 500 с.
8. *Нищета В.А.* Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури / В.А. Нищета. – Х. : Основа, 2009. – 153, [7] с. – (Б-ка журн. “Вивчаємо українську мову та літературу”; Вип. 4 (65)).
9. *Селевко Г.К.* Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г.К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.
10. *Сисоєва С.* Особистісно зорієнтовані технології : метод проектів / С. Сисоєва // *Підручник для директора.* – 2005. – № 9-10. – С. 25-31
11. *Українська мова : програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф] ; за ред. Л.В. Скуратівського.* – Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. – 176 с.

Нищета В. Проектний підхід у загальноосвітній риторичній освіті / Володимир Нищета // Вісник Львівського університету : серія філологічна : вип. 50. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. – С. 281-287.